

Relațiile româno-ucrainene în epoca nevoii Parteneriatului Strategic

(The relationships between Romania and Ukraine during the
age of the need for The Strategic Partnership)

Iulian CHIFU

Abstract: *One hundred years after the unique moment of their unification of the Great Romania, in 1918, we can discuss about Romania and Bukovina under the shadow of the complex relation between Romania and Ukraine. A relation where historical past, historical right and international law are making the framework and where the turbulences of the existing world, as well as the threats coming from the East, are pushing the two countries to build up a Strategic Partnership. And so, one hundred years after their unification of Bukovina with Romania, we need to pave the way for appeasing differences and solving bilateral issues in order to take the best advantage, in the benefit of the security of the two countries, in those of Romanians leaving in Bukovina, as well, on the Strategic Partnership between the two countries aimed at concluding a strong cooperation and support for the common threats, risks and challenges ahead.*

Keywords: *drept istoric, dreptul internațional, Parteneriat Strategic, revizionism, revanșism, delimitarea Zonei Economice Exclusive, război hibrid, război informațional.*

Bucovina care ne dezbină și ne unește

Unirea Bucovinei cu România a fost parte integrantă a creării statului național unitar român acum 100 de ani. Un gest asumat, făcut cu responsabilitate de oameni de stat capabili să miște lumea, să impună voința poporului român afirmată și capabili să

obțină recunoașterea unor acte istorice de relevanță majoră. Gest ce merită a fi onorat, celebrat și pomenit și care nu trebuie să lipsească din manualele școlare.

Ca de obicei, am ales ca, la celebrarea Centenarului unirii Bucovinei cu România, să mă uit din nou la situația curentă și la succesiunea majoră pe care istoria, vicisitudinile

vremurilor, politica internațională, situația de putere și forța internă a statului român a produs-o astăzi, la 100 de ani de la Marea Unire. Iar rezultatul concret este faptul că suntem astăzi vecini cu un nou stat, Ucraina, și că Bucovina de Nord este parte a teritoriului ucrainean.

Nu am intenția să fac pledoaria dreptului istoric și a nevoii de a respecta dreptul internațional. Sunt două componente de nedespărțit astăzi de securitatea, integritatea teritorială și independența României. Și o fac în calitate de herțan, tatăl meu fiind născut la Târnauca, fostul județ Dorohoi, Chifuleștii fiind locuitori ai zonei. (De altfel, toți cei cu numele Chifu, provin din acea regiune. Ei s-au răspândit prin toată țara și nu se confundă cu multiplele familii Chivu, o formă rotacizată a pronunției aceleiași familii vechi românești, pe care o găsim în toată România Mare).

A reveni la dreptul istoric și a revendica astăzi Bucovina, ca și orice alt teritoriu românesc, înseamnă a redeschide cutia Pandorei în Europa și a te situa de partea revizionismului pe care-l cultivă astăzi două neamuri în partea noastră de lume: rușii, în mod deschis (prin vocea lui Vladimir Putin¹ și prin anexarea Crimeei, prin agresiunea militară din estul Ucrainei și prin controlarea și acapararea *de facto* a Abhaziei și Osetiei de Sud, regiuni ale Georgiei, recunoscută internațional), și Ungaria (mai în surdină, dar cu acțiuni nu mai puțin virulente, chiar dacă nici una nu poate să fie pusă sub semnul revendicărilor teritoriale, odată ce doctrina oficială

vizează strict autonomia teritoriilor locuite de maghiari². În plus, o asemenea revendicare revizionistă e și contrară angajamentelor și acordurilor la care România este parte: *Tratatul de bază cu Ucraina*³ și *Hotărârea Curții Internaționale de Justiție* în cazul delimitării platoului continental și a zonei economice exclusive⁴ – care rezolvă juridic și cazul Insulei Șerpilor și a Sudului Basarabiei, actuala Regiune Odessa. Ca să nu mai vorbim despre faptul că Ucraina de astăzi nu poate fi făcută responsabilă nici de cele petrecute acum un secol, nici de vicisitudinile celui de-al Doilea Război Mondial, nici de situația actuală a granițelor, teritoriilor, și migrațiilor. Ba, Ucraina însăși este și ea, astăzi, o victimă a imperialismului rus.

Ucraina – „statul artificial” din discursul lui Putin la summitul NATO de la București, aprilie 2008

Este necesar să analizăm complexitatea relațiilor româno-ucrainene astăzi, când am intrat în zodia nevoii acute a unui Parteneriat Strategic⁵ între cele două state. Astăzi, când am reușit cel mai spectaculos salt în apropierea pozițiilor noastre, un subiect de zgândărire constantă și de provocări reciproce din partea Moscovei, pe principiul clasic *divide et impera*. O relație deloc simplă și cu multe probleme, încă, mai ales pentru că vorbim de o națiune nouă, care a apărut formal, din nou, pe teritoriul dat ca succesiune a destrămării URSS, în 1991, și care conține în ea

numeroase controverse teritoriale și istorice cu mai toți vecinii. Nu degeaba – în sensul provocării și accentuării disensiunilor cu vecinii – Vladimir Putin însuși spunea, la summitul NATO de la București, adresându-se lui George Bush Jr.: „Cum, George, tu nu vezi? Ucraina e un stat artificial”⁶. Artificial sau nu, e produsul unor acorduri internaționale, are o națiune dominantă, cea ucraineană (majoritară, ambițioasă, puternică și mândră), dar și cea mai mare minoritate rusă – a mai slăbit ca număr după anexarea Crimeei și după agresiunea militară din regiunile Donetsk și Luhansk – și cu românofonii (români sau moldoveni, în funcție de cum se autodefinesc) drept a doua minoritate numerică, una care s-a dovedit profund loială statului ucrainean. Se mai adaugă o minoritate ungară, în Transcarpatia – zonă locuită și de românii din Maramureșul istoric – și o minoritate poloneză nu atât de importantă precum teritoriul rupt de Uniunea Sovietică de la Polonia, în 1939, atunci când România era vecină cu Polonia și Cehoslovacia, în zona Carpaților nordici.

Complexitatea relației dintre România și Ucraina se leagă, indisolubil, de un număr de teme, între care cea a împărțirii minorității românești în români și moldoveni, cea a situației minorității românești din Bucovina, cea a limbii române din școli și educație și de la slujbe și cea a dublei cetățenii. Și aceste teme vor alimenta în continuare multiple divergențe, iar vulnerabilitățile unei nevoi acute de identitate și consolidare a națiunii

ucrainene, dublată de nevoia de drepturi a minorităților, vor fi speculate cu asupra de măsură de Rusia.

Turbulențe regionale, amenințări comune, acțiuni sincrone

După Căderea Zidului Berlinului, lumea s-a îndreptat spre o formula multipolară cu periferie anarhică⁷. Dar, sosirea lui Putin prin succesiune gestionată la Kremlin a dus la lansarea verticalei puterii⁸ și a democrației suverane⁹, a calificării prăbușirii URSS drept cea mai mare tragedie a secolului 20 și la dorința de revanșă. Revizionismul și revanșismul caracterizează politicile ruse de la lansarea *Doctrinei Putin*, în 2003¹⁰, de către Gheorghe Arbatov și Serghei Karaganov, cu precădere. Traducerea sa a fost făcută prin ambiguitate și neasumare directă, pentru că Federația Rusă clamează respectarea dreptului internațional. Dar nu trebuie uitată premeditarea și realizarea pas cu pas a întregii distrugerii a eșafodajului relațiilor internaționale și a securității din perioada post-Helsinki, 1975. Și nu trebuie uitată baza de pornire a marilor înțelegeri globale, ce durează și astăzi.

Astfel, după criza rachetelor din Cuba¹¹, distrugerea reciproc asigurată și amenințarea cu cataclismul final, când lumea s-a aflat cel mai aproape în pragul extincției, două au fost reacțiile imediate: mai întâi, crearea Comisiei Prezidențiale bilaterale Kennedy-Hrușciiov¹² (comisia ultimei șanse, de negociere a evitării

distrugerii totale atunci când tensiunile escaladau absolut) și, în al doilea rând, un sistem de negocieri pentru controlul armamentelor, de la cele nucleare la cele convenționale, pe toate dimensiunile. În Europa, efectul a fost declanșarea negocierii, în perioada 1964-1965, a unui tratat ca rezultat a unui Mare Târg sau a unei Mari Înțelegeri între lumea democratică și capitalistă și cea socialist-comunistă. Rezultatul s-a concretizat la Helsinki, 1975¹³, cu apariția *Documentului final* al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa și cu regulile lumii Războiului Rece: Uniunea Sovietică a cerut menținerea cuceririlor sale absolute și a impus principiile suveranității, integrității teritoriale și independenței – interpretate și în prisma doctrinei neamestecului în treburile interne ale statelor¹⁴, lucru neacceptat și neinclus în Tratat – iar lumea occidentală a introdus drepturile omului și ale minorităților, dar în formula minimală acceptată atunci, democrație și drepturile omului. E adevărat că lumea sovietică considera că trăiește într-o democrație – nu una liberală, ci una populară¹⁵ -, și că respectă drepturile omului, în limita responsabilităților cetățeanului față de statul căruia îi aparținea.

Negocierea Marii Înțelegeri a durat 10 ani. Acum, Rusia lui Putin dorește o renegociere globală pentru că nu-i place rolul în care a ajuns. E adevărat că Rusia nu mai e Uniunea Sovietică, că PIB-ul său e cât al Olandei și mai mic decât al Spaniei, dar nu e mai puțin asertivă și ambițioasă. Consideră că pierderea Ucrainei¹⁶ a fost egală cu

pierderea statutului de superputere. De aici și dorința de a nu lăsa ca un stat independent din vecinătate – cel mai mare! – să reușească, fără să plătească cutezanța de a i se împotrivi și a pleca spre Occident, odată cu Maidanul¹⁷ ce a survenit tentativei de a nu semna *Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană*¹⁸.

Acordurile internaționale revizuite prin forța armelor și cu ambiguitatea pretenției de a le respecta în continuare

Dar până la acest episod, Rusia a aruncat peste bord înțelegerile Helsinki 1(1975)¹⁹ și Helsinki 2(1992-1994, constituirea OSCE)²⁰, respectiv a utilizat forța pentru a modifica frontierele unui stat suveran pentru prima dată după 1975, prin războiul ruso-georgian (în august 2008) urmat de ocuparea de facto și recunoașterea unilaterală a Abhaziei și Osetiei de Sud; apoi, în 2014, prin anexarea Crimeii și orașului Sevastopol ca subiecte ale Federației Ruse²¹. A încălcat *Carta de la Paris pentru o Nouă Europă*²², apoi *Carta Națiunilor Unite*²³, *Actul Fondator NATO-Rusia*²⁴ și *Acordul de Parteneriat și Cooperare NATO-UE*²⁵. Și totul a fost premeditat: în 2004-2006 a retras prin veto misiunile de monitorizare ONU din Abhazia²⁶ și OSCE din Osetia de Sud²⁷, pentru ca în 2007 să anunțe ieșirea unilaterală din *Tratatul Forțelor Convenționale în Europa*²⁸, intrată în vigoare un an mai târziu. Războiul ruso-georgian, chiar montat

cu o provocare la adresa Georgiei, a fost o urmare firească, ca și cel din Ucraina, când s-a consemnat formal prima modificare de frontiere prin forță, fără ambiguitatea pseudo-independenței recunoscute unilateral a regiunilor separatiste, ci prin integrarea directă a unei regiuni a unui stat vecin în teritoriul Federației Ruse.

Aceasta e provocarea generală a Rusiei. Și are loc după tentativa Meseberg²⁹, înțelegerea ruso-germană de a încerca un acord de securitate ruso-european, cu un format 2+2, care să dezbată pretențiile legitime ale Rusiei și să încerce acomodarea temerilor sale de securitate la nivel european. În contrapartidă, Rusia lui Medvedev la acea oră – de fapt, tot a lui Putin, care urma să arunce în aer deschiderea marcată de partea germană imediat, cu războiul ruso-georgian – trebuia să probeze deschiderea, responsabilitatea și angajamentul prin soluționarea celui mai simplu conflict înghețat: cel din Transnistria³⁰. Nici această abordare de la Meseberg nu a dus la un succes, din contră, nemulțumirea a rămas și nici un pas înainte nu s-a făcut în conflictele înghețate. Din contră, două au fost încălzite – Abhazia și Osetia de Sud –, iar regiunile georgiene au fost ocupate *de facto*, în timp ce alte două noi conflicte au fost create: unul în Crimeea – deja anexată și parte a teritoriului rus – și altul în Donbas, în Estul Ucrainei, la scară chiar mai mare decât Transnistria.

Spre Parteneriatul Strategic româno-ucrainean

Relațiile româno-ucrainene, aflate la confluența turbulențelor regionale europene și globale, sunt rezultat al evoluțiilor post-2014, atât cu o constantă de angajament a României, cât și cu o schimbare interesantă în privința Ucrainei. Astfel, România a fost constantă în a apăra prevederile dreptului internațional, a susținut suveranitatea, integritatea teritorială și independența Ucrainei³¹, condamnând anexarea Crimeei și agresiunea militară rusă din Estul Ucrainei. România a participat la efortul de învățare și de combatere a războiului hibrid³² lansat de Rusia lui Putin (concept lansat sub forma războiului neliniar³³ de către șeful Statului Major al Armatei Ruse, Valerii Gherasimov), a condamnat acțiunea acoperită a „omuleților verzi” în Crimeea³⁴, pseudo-referendumul organizat de trupele de ocupație în bătaia puștii și pierdut și acesta, de fapt, când peste 50% din votanți au optat pentru menținerea în Ucraina, dar cu rezultate „oficiale” diferite. În plus, România a susținut ca minoritatea românească din Ucraina să fie loială statului în care trăiește. Și a fost: românii din Bucovina, ca și cei din Sudul Basarabiei, au luptat în linia întâi în Donbas cot la cot cu concetățenii lor ucraineni, au murit, au fost răniți și s-au întors acasă ologi și schingiuiți după luptele puternice de la aeroportul Donetsk și de la Debaltsevo³⁵. Iar acest tribut de sânge a contat. Nu a fost inutil. Tot atunci și

reacția inversă s-a conturat. Nu a mai fost vorba despre momentul în care fostul Ministru al Apărării ucrainean (2007-2009), Yuriy Yekhanurov³⁶, pe când era în funcție, a declarat România principalul său dușman, și nu Rusia. Am depășit demult și momentul în care România era percepută drept dușman după pierderea procesului de la Haga³⁷, când majoritatea zonelor cu resurse de gaz au fost atribuite Zonei Economice Exclusive a României, după delimitarea prin Hotărârea definitivă a Curții Internaționale de Justiție. Mai mult, reacția față de Rusia și ocupația rusă a dezvăluit și utilizarea de către aceasta a pârgheiei agitării spiritelor în relația bilaterală și menținerea/ațâțarea disputelor bilaterale și a estompat efectele ingerințelor serviciilor ruse în mijlocul minorității române din Ucraina³⁸. România a știut atunci să-și respecte interesele strategice, care se traduceau în evitarea ajungerii în situația de a redeveni vecină cu un teritoriu rus sau controlat *de facto* de Rusia. Dacă lăsăm de o parte Crimeea – care e, încă, la distanță, peste mare – e un deziderat important; România a susținut Ucraina în evitarea unei ocupări mai departe a teritoriului, cu precădere în regiunea Odessa, și a sprijinit-o cu echipament neletal în Donbas și cu informații³⁹. Nu mai spunem despre coordonarea Grupului de lucru pentru securitatea cibernetică din cadrul NATO⁴⁰, care a fost una dintre participări la consolidarea apărării Ucrainei. Pentru că de apărarea Ucrainei, aflată în linia întâi a luptei de la frontiera lumii democratice cu

pretinsa Lume Rusă, depinde și securitatea României și a Europei de Est în întregime. Reacția a fost împărtășită la nivel oficial, la nivel public, a mass mediei și apoi, pas cu pas, la nivelul cetățenilor. O arată evoluțiile rezultatelor sondajelor de opinie pe această temă, apropierea reciprocă, a perceperea României drept un prieten/partener, în anumite momente (peste Polonia, chiar). Mai mult, mersul natural este spre Parteneriat Strategic, conștientizat de ambele părți.

Ucraina are nevoie să-și consolideze spatele, când stă față în față cu Rusia lui Putin la linia de contact din Donbas, în Marea de Azov – cvasi-ocupată de ruși⁴¹ –, dar și la frontiera comună ruso-ucraineană din zona aflată sub controlul autorităților legitime de la Kiev. Mai ales în perspectiva unor alegeri la Chișinău ce amenință să consolideze postura de control a Rusiei în regiune, „transnistrirea” Republicii Moldova și poate chiar crearea unei enclave pro-ruse pe tot cuprinsul Republicii Moldova, după alegerile generale din 24 februarie 2019.

Drepturile minorităților vs. consolidarea națiunii ucrainene

În acest context internațional și regional, consolidarea relațiilor bilaterale româno-ucrainene, implicând situația Nordului Bucovinei teritorial și a cetățenilor ucraineni de etnie română de pe tot cuprinsul Ucrainei, dobândește o relevanță deosebită.

Aceasta pentru că dreptul minorității române e în măsură să apropie sau să despartă Bucureștiul de Kiev, poate fi un liant sau, din contră, un blocant al relației bilaterale strategice necesare. Aici trebuie spus că fenomenele sunt multiple: mai întâi, dialogul pe tema minorităților este blocat⁴² de ani de zile. Apoi, diferențele și abordările naționaliste din regiunile Cernăuți, Zakarpattia și din Nordul și Sudul Basarabiei, împotriva minorității române/moldovenești (în funcție de autoidentificarea cetățenilor români în aceste regiuni) strică fundamental apropierea celor două state. Dar și acțiunile autorităților locale pe dimensiunea presiunilor de securitate contează enorm și pot să arunce în aer perspectiva acestei bune relații. În fine, un număr de legi adoptate sau discutate în Rada Supremă amenință această armonie și mai mult, afectând minoritatea românească și tulburând relațiile bilaterale.

Minoritatea românească este una loială statului ucrainean, chiar la îndemnul României. Sprijinul din țară e multiplu, de la burse de studii la susținerea culturală și educațională a minorității, la publicații, ziare, reviste posturi de radio și de televiziune. E o aspirație, multe asemenea avantaje fiind pierdute sau înregistrând sușuri și coborâșuri. Apoi multe școli românești, adevărate lăcașe de cultură, au fost închise sau au dobândit o componentă bilingvă, româno-ucraineană. E adevărat că statul ucrainean însuși a făcut eforturi și a deschis școli /licee românești din banii de la buget și le conservă, chiar dacă cu doar

jumătate din numărul de elevi față de capacitatea la care au fost proiectate. Și demografia joacă un rol important. Pe de altă parte, aceeași minoritate, care a participat la apărarea statului în care trăiește, pentru care a murit în linia întâi, s-a trezit, la revenirea acasă – luptele continuă, și cu prezența românească și cu tributul de sânge continuu, ultimul român murind acum nici două săptămâni, în timp ce scriam acest material, în Donbas⁴³ – că drepturile sale îi sunt ciuntite. Și e dificil să ai deschiderea necesară negocierii unui Parteneriat Strategic când baza de încredere e zdruncinată de legile în această materie.

Trebuie să mai reținem un fapt: Ucraina este la etapa consolidării națiunii sale. E adevărat că cel mai important gest a fost realizat de către Vladimir Putin, după anexarea Crimeei și agresiunea militară din Estul Ucrainei, și acesta ar merita o statuie pentru consolidarea statalității și națiunii ucrainene, dacă nu ar fi celelalte elemente contrare, de ciuntire a teritoriului vecinului său, stat independent. După acțiunea din Crimeea și Donbas, o parte dintre etnicii ruși din regiunea ocupată au plecat în Rusia, o parte au rămas în regiune, dar cea mai mare parte a plecat în zona controlată de autoritățile legitime. Tocmai etnicii ruși din Donetsk și Luhansk, zonele ocupate, au devenit persoane deplasate intern⁴⁴, urând sincer statul rus pentru că le-a distrus viața. Au trăit bine în zona industrializată și cea mai dezvoltată economic din Donbas și s-au trezit cu bunurile distruse, tâlhăriți

de hoardele de voluntari, mercenari și soldați ruși dezlănțuite în Donbas, fără locuri de muncă și fără viitor. Așa s-a estompat și a dispărut diferența între ruși și ucrainenii cetățeni ucraineni, rămași sub controlul autorităților legitime de la Kiev. La fel s-a întâmplat și cu tătarii din Crimeea, care sunt extrem de puternic susținuți de către Kiev, și care s-au apropiat teribil și se consideră parte integrantă în poporul ucrainean. Așa s-a consolidat națiunea ucraineană cum nu a făcut-o anterior, când se vorbea clar și cu probe despre distincția est-vest, zona ucraineană naționalistă și zona rusă.

Legile și drepturile minorităților la limită

Chiar dacă războiul informațional⁴⁵ are un efect major asupra cetățenilor care vorbesc și înțeleg limba rusă, deci asupra tuturor ucrainenilor, limitarea difuzării de programe în limba rusă a dus la estomparea instrumentelor masive de influență, dar și la încălcarea unor precepte democratice ale libertății cuvântului. Interdicția este legitimă în condiții de război și în absența unor instrumente de reacție puternice care nu există nici la nivel global. Tentativa eliminării preeminenței limbii ruse în societatea ucraineană și migrarea spre limba ucraineană, limba oficială în stat, ca și nevoia de consolidare a identității naționale ucrainene (limbă, credință, cultură ucraineană) au dus la emiterea de legi care afectează toate minoritățile. Iar pasarea vinei pe efectele

războiului hibrid și pe războiul informațional al Rusiei nu e întotdeauna suficientă și acceptabilă atunci când drepturi preexistente încep să dispară. Și e dificil pentru România să consolideze relația bilaterală și să construiască un Parteneriat Strategic necesar atunci când minoritatea românească care a murit în Donbas își pierde din drepturi.

Prima problemă apărută a venit de la *Legea Educației*⁴⁶, intrată deja în vigoare chiar dacă exista promisiunea unei amânări. Ea introduce obligativitatea unor discipline în limba ucraineană în liceu, deci nu mai există varianta liceului în limba română/minoritară. A existat un raport al *Comisiei de la Veneția* care vorbește despre lipsa discriminării⁴⁷. Pe de o parte, o găselniță a fost promovată la nivelul mass media din Republica Moldova, respectiv cea a statelor ce respectă documentul european al televiziunilor transfrontaliere și care sancționează, în fapt, media în limba rusă, protejând media în limbile europene⁴⁸. Dar, o asemenea găselniță pentru zona educației nu a putut fi identificată pentru a separa limbile statelor membre ale UE, acolo unde Ucraina dorește să meargă, și limba rusă, iar discriminarea ar fi făcut legea neconstituțională.

Principalele recomandări ale *Comisiei de la Veneția* sunt ca drepturile minorităților deja câștigate să fie respectate în continuare, ca liceele tradiționale – care sunt și citadele de cultură ale minorităților – să-și continue activitatea în limba națională. Recomandări la care partea ucraineană

nu a acționat în lege, a promis că o face în legi complementare și negociază cu România, în paralel, un acord interguvernamental și unul la nivelul învățământului și al unei declarații bilaterale care să compenseze situația prezentă realizată prin *Legea Educației*.

A urmat legea cetățeniei⁴⁹, în prima lectură, care ar urma să sancționeze dubla cetățenie, interzisă prin lege în Ucraina, dar tratată cu lejeritate până astăzi. Ministrul Afacerilor Externe, Pavlo Klimkin, a publicat un articol-analiză fluviu despre dubla cetățenie, încercând să pună în discuție subiectul cu efectul invers, acela de a adopta dubla cetățenie⁵⁰. Problema e cetățenia rusă, care antrenează asumarea unilaterală de către Moscova a unor drepturi, și, parțial, cetățenia ungară, urmată de reacții de solicitare a autonomiei de către Budapesta. De altfel, Ungaria a reacționat dur și a sancționat situația în relația cu Kievul, blocând zona cea mai dureroasă pentru Kiev: relația cu NATO. Budapesta a depus veto în fața oricărei întâlniri sau summit al Comisiei NATO-Ucraina⁵¹ începând cu adoptarea acestei legi. În fine, gestul excepțional al unificării bisericilor ortodoxe într-o Patriarhie autocefală a Ucrainei⁵² și dobândirea Tomosului de la Patriarhia Constantinopolului a fost salutat ca unul de consolidare al națiunii ucrainene. Pe de altă parte, minoritatea românească a rămas sub ascultarea Patriarhiei Ortodoxe Ruse, prin Mitropolia Kievului și a întregii Ucraine, pentru că aceasta a oferit posibilitatea slujbelor în limba română. Perspectiva

unificării și autocefaliei Bisericii Ortodoxe Ucrainene ridică temerile eliminării acestei perspective și a represiunii sau atacurilor naționaliste asupra proprietăților bisericilor românești ce țin de Biserica Ortodoxă Rusă, o situație ce trebuie clarificată între bisericile surori dar și în relația bilaterală, pentru a calma temerile și pentru a obține garanțiile necesare pentru minoritatea românească.

Gesturile obligatorii pentru consolidarea Parteneriatului Strategic româno-ucrainean

Consolidarea unei națiuni tinere vine și cu excese, și cu nevoia de a se afirma dincolo poate de ce e necesar. Dar sunt ambiții și dorințe de înțeles, până la un punct. Mai ales pentru un stat ieșit de sub dominația imperiului sovietic, care mai luptă și împotriva tendinței de asimilare ca popor al frăției slave, membru al Lumii Ruse, de către Moscova prin propaganda sa. Răbufnirea poate fi infantilă, de altfel, poate caracteriza un stat mai degrabă fragil și nesigur în coeziunea sa socială, care aspiră să se alăture Occidentului, UE și NATO, dar care ignoră drepturile minorităților, care sunt valori fundamentale pentru organizațiile cărora dorește să li se asocieze. Pe de altă parte, suntem condamnați să cooperăm. Suntem condamnați să întărim relațiile pe dimensiunea securitară, de cooperare militară și în domeniul apărării. Avem nevoie de un Parteneriat Strategic. Dar acest deziderat comun stabilit trebuie

tradus în gesturi directe de construcție a încrederii, de creare a spațiului de mișcare suficient și a unei flexibilități a pozițiilor care să permită și celuilalt o bună așezare pentru deschiderea necesară spre parteneriat și acceptabilitatea publică și politică a acestui drum.

De aceea, Ucraina trebuie să înțeleagă și să permită garanții și acte directe de îmbunătățire a situației și drepturilor minorității românești, care și-a dovedit loialitatea pentru statul din care face parte. E în interesul Kievului ca a doua cea mai mare minoritate să fie una loială și pusă în contrapunere cu prima minoritate, cea rusă, dar mai ales comportamentul statelor aparținătoare să fie astfel contrapus. Iar acest lucru se face prin câteva gesturi:

1. Recunoașterea limbii comune române și „moldovenești” ca fiind una – pe baza hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova⁵³, chiar dacă nu e tradusă încă în Constituție.

2. Recunoașterea minorității românești unice, indiferent de identificarea român-moldovean, care e

rezultatul unui element de cultură și educație, dar și rezultatul propagandei ruse și al războiului informațional actual.

3. Acceptarea limbii române la slujbe și a migrării naturale a comunităților românești la Biserica Ortodoxă Ucraineană autocefală unică.

Garanții pentru menținerea și respectarea culturii și limbii române în școli și licee și pentru tratarea cetățenilor cu dublă cetățenie drept cetățeni ucraineni cu drepturi suplimentare și cu avantajul ca statul ucrainean să fie sprijinit și de statul român în apărarea lor în terțe state și în sprijinirea lor la nivel consular. Ar fi un avantaj, nu o problemă, cu atât mai puțin o amenințare, prin interpretarea concurențială a loialităților antrenate de cele două cetățenii, română și ucraineană, odată ce statul român susține toate dezideratele naționale ucrainene și odată ce acest pas consolidează respectarea drepturilor minorităților ca parte a principiilor și valorilor europene, respectiv drumul spre dezideratele aderării Ucrainei la NATO și UE.

Note

¹ Ivan Krastev, „Russian Revisionism. Putin's Plan For Overturning the European Order”, 3 martie 2014, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-03-03/russian-revisionism>.

² Viktor Orban, „Prime Minister Viktor Orbán's Speech at the 16th Plenary

Session of the Hungarian Standing Conference, November 14, 2017 5:47 PM, la <http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-speeches/prime-minister-viktor-orban-s-speech-at-the-16th-plenary-session-of-the-hungarian-standing-conference>.

³ *Tratatul din 2 februarie 1997 cu privire la relațiile de bună vecinătate*

- și cooperare dintre România și Ucraina, publicat în *Monitorul oficial* nr. 157 din 16 iulie 1997.
- ⁴ *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment, I.C.J. Reports 2009*, p. 61, 3 februarie 2009, International Court of Justice, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf>.
- ⁵ Iulian Chifu, *Gândire strategică*, Editura ISPRI, București, 2013, pp. 32-37.
- ⁶ *Text of Putin's speech at NATO Summit* (Bucharest, April 2, 2008), <https://www.unian.info/world/111033-text-of-putins-speech-at-nato-summit-bucharest-april-2-2008.html>.
- ⁷ Iulian Chifu, Lavinia Lupu, *Analiza de conflict*, Editura RAO București, 2015, pp. 46-48.
- ⁸ Iulian Chifu, *Rusia lui Putin – după 18 ani la putere și în ajunul realegerii pentru a patra oară ca președinte*, adevărul.ro, 16 martie 2018, https://adevarul.ro/international/rusia/rusia-putin-18-ani-putere-ajunul-realegerii-patra-oara-presedinte-1_5aab8a85df52022f75a33915/index.html.
- ⁹ Maria Lipman, *Putin's "Sovereign Democracy"*, Carnigiemoscow Center, 15 iulie 2006, <https://carnegie.ru/2006/07/15/putin-sovereign-democracy-pub-18540>.
- ¹⁰ Iulian Chifu, „Doctrina Putin”, în Iulian Chifu, Robert Ion (editori), *Republica Moldova, Raport de țară 2004*, Editura Politeia SNSPA, București 2005.
- ¹¹ *Cuban Missile Crisis*, History, <https://www.history.com/topics/cold-war/cuban-missile-crisis>.
- ¹² Matthew Rojansky, Eduard Malayan, Eric Rubin, Natalia Bubnova, *U.S.-Russian Relations and the Bilateral Presidential Commission*, 24 martie 2011, <https://carnegie.ru/2011/03/04/u.s.-russian-relations-and-bilateral-presidential-commission-event-3195>.
- ¹³ *Conference on Security and Cooperation in Europe Final Act, Helsinki 1975*, <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>.
- ¹⁴ „Chapter I”, *Charter of the United Nations*, United Nations (<http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html>); *Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States*, General Assembly, 9 December 1981 (<http://www.un-documents.net/a36r103.htm>).
- ¹⁵ *What is Popular Democracy?*, The Popular Center for Democracy, 14 aprilie 2014, <http://populardemocracy.org/news/what-popular-democracy>.
- ¹⁶ Jan Techau, *How Ukraine Destroyed the Myth of Russia's Great Power*, Carnegie Europe, 25 februarie 2014, <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/54639>.
- ¹⁷ Volodymyr Ishchenko, *The limits of change and wishful thinking: lessons from Ukraine's Euromaidan uprising*, The Broker, 26 iulie 2017, <http://www.thebrokeronline.eu/Blogs/Inclusive-Economy-Europe/The-limits-of-change-and-wishful-thinking-lessons-from-Ukraine-s-Euromaidan-uprising>.
- ¹⁸ *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013. Eastern Partnership: the way ahead*, Council of the European Union, Vilnius 29 November 2013, https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-

- declaration.pdf; Ian Traynor, Oksana Grytsenko, „Ukraine aligns with Moscow as EU summit fails”, *The Guardian*, 29 noiembrie 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/29/ukraine-yanukovych-moscow-eu-summit>.
- ¹⁹ *Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*, Helsinki, 1975.
- ²⁰ *Budapest Summit Declaration. Towards a Genuine Partnership in a New Era*, December 1994, <https://www.osce.org/mc/39554?download=true>
- ²² *Agreement on the accession of the Republic of Crimea to the Russian Federation signed*, President of Russia, The Kremlin, Moscow, 18 martie 2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20604>.
- ²³ *Carta de la Paris pentru o nouă Europă*, 21 noiembrie 1990, <http://www.dri.gov.ro/en/carta-de-la-paris-pentru-o-noua-europa/>.
- ²⁴ *Charter of the United Nations*, United Nations, <http://www.un.org/en/charter-united-nations/>.
- ²⁵ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France*, 27 mai 1997, NATO, https://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_25468.htm.
- ²⁶ *Acord de Parteneriat și Cooperare de instituire a unui parteneriat între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de-o parte, și Federația Rusă, pe de altă parte*, EUR-lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISUM%3A28010102_2.
- ²⁷ Georgia – UNOMIG – Background, United Nations Observer Mission in Georgia, <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unomig/background.html>.
- ²⁸ Matt Robinson, *U.N. monitors leave Georgia, OSCE mission shuts*, Reuters, 30 iunie 2009, <https://www.reuters.com/article/us-georgia-monitors-idUSTRE55T3OR20090630>.
- ²⁹ *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE)*, NTI, <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaty-conventional-armed-forces-europe-cfe/>.
- ³¹ *Memorandum (Meeting of Chancellor Angela Merkel and President Dmitri Medvedev on 4-5 June 2010 in Meseberg)*, <https://russiaeu.ru/sites/default/files/usaer/files/2010-06-05-meseberg-memorandum.pdf>.
- ³² Paul Ivan, *Transnistria – Where to?*, European Policy Center, 13 martie 2014, http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4257_transnistria.pdf.
- ³³ *Traian Bănescu: Există un risc de federalizare a Ucrainei. România nu recunoaște anexarea Crimeei și referendumurile din Lugansk și Donețk*, Digi24, 13 mai 2014, <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/evenimente/traian-basescu-exista-un-risc-de-federalizare-a-ucrainei-romania-nu-recunoaste-anexarea-crimeei-si-referendumurile-din-lugansk-si-donetk-242645>.
- ³⁵ Iulian Chifu, „Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride”, *Infoșfera*, Anul X nr. 1/2018, Direcția Generală de Informații a Apărării, pp. 23-30.
- ³⁶ Mark Galeotti, „The «Gerasimov Doctrine» and Russian Non-Linear War”, *In Moscow's Shadows*, 6 iulie 2014,

- <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>.
- ³⁷ Steven Pifer, *Watch Out for Little Green Men*, Brookings, 7 iulie 2014, <https://www.brookings.edu/opinions/watch-out-for-little-green-men/>.
- ³⁸ *Român UCIS în Ucraina, în războiul cu separatiștii ruși*, BZI, 4 octombrie 2017, <https://www.bzi.ro/breaking-news-roman-ucis-in-ucraina-in-razboiul-cu-separatiistii-rusi---foto-624128>.
- ³⁹ *Ukraine Says Romania One Of Its Potential Enemies*, Kiev Ukraine News Blog, 24 mai 2009, <http://news.kievukraine.info/2009/05/ukraine-says-romania-one-of-its.html>.
- ⁴⁰ *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment, I.C.J. Reports 2009*, p. 61, 3 februarie 2009, International Court of Justice.
- ⁴¹ Thomas de Waal, Balasz Jarabik, „Bessarabia’s hopes and fears in Ukraine’s Edge hopes”, *Carnegie*, 24 May 2018, la <https://carnegieeurope.eu/2018/05/24/bessarabia-s-hopes-and-fears-on-ukraine-s-edge-pub-76445>.
- ⁴² Sergyi Gherasymchuk, „The Relations between Ukraine and Romania: Old and New Perceptions. Cooperation Outlooks”, la http://prismua.org/wp-content/uploads/2017/01/The_Relations_between_Ukraine_and_Romania_Old_and_New_Perceptions_Cooperation_Outlooks.pdf
- ⁴³ *Romania leads NATO project on cyber-defence for Ukraine*, NATO Watch, <http://www.natowatch.org/newsbriefs/2014/romania-leads-nato-project-cyber-defence-ukraine>.
- ⁴⁴ Oksana Grytsenko, *Dangerous Waters: As Russia monopolizes Azov Sea, Mariupol feels heightened danger*, Kyiv Post, 3 august 2018, <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/as-russia-monopolizes-azov-sea-mariupol-feels-heightened-danger.html>.
- ⁴⁵ MAE, Sesiunea Comisiei interguvernamentale mixte româno-ucrainene privind protecția persoanelor aparținând minorităților naționale, Kiev, 13 septembrie 2017, la <http://mae.ro/node/43218>
- ⁴⁶ Ștefania Brândușă, *Român mort în războiul ucraineano-rus*, *activenews.ro*, 17 octombrie 2018, <https://www.activenews.ro/externe/Roman-mort-in-razboiul-ucraineano-rus-153105>.
- ⁴⁷ The Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), Ukraine, <http://www.internal-displacement.org/countries/ukraine>. *70.710 IDPs înregistrați în Donbas potrivit UNCHR*, la <http://reporting.unhcr.org/Ukraine>
- ⁴⁸ Iulian Chifu, „Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride”, ed. Cit.; Gregory Simons, Iulian Chifu, *The Changing Face...*, ed.cit.
- ⁴⁹ Darius Mureșan, „Legea Educației. Ucraina, minorități. Decizia președintelui Porosenko”, *DCnews*, 26 septembrie 2017, https://www.dcnnews.ro/legea-educației-ucraina-minorita-i-decizia-președintelui-porosenko_559560.html.
- ⁵⁰ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), Strasbourg, 11 December 2017, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)030-e).
- ⁵¹ Iurii Botnarenco, *Proiectul de lege ce interzice propaganda rusă în Republica Moldova, votat în două*

- lecturi*, adevărul.ro, 7 decembrie 2017, https://adevarul.ro/moldova/politica/pr-oiectul-lege-interzice-propaganda-rusa-moldova-votat-doua-lecturi-1_5a292cea5ab6550cb8f29ce5/index.html. “TRANSBORDER TELEVISION” DIRECTIVE, at http://www.tv5monde.com/TV5Site/upload_image/pub/pdf_14_Transborder%20Television%20Directive.pdf
- ⁴⁹ Textul propunerii legii 8297online (în ucraineană): http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63900.
- ⁵⁰ *Klimkin proposes to discuss dual citizenship in Ukraine*, UNIAN Information Agency, 3 octombrie 2018, <https://www.unian.info/politics/10284180-klimkin-proposes-to-discuss-dual-citizenship-in-ukraine.html>.
- ⁵¹ Ministry of Foreign Affairs and Trade, „The situation with relation to Ukraine has significantly worsened”, comunique, *October 25, 2018 2:00 PM.*, at <http://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/the-situation-with-relation-to-ukraine-has-significantly-worsened>
- ⁵² Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului. Comunicat, la <https://www.patriarhate.org/-/communiq-1>. „Patriarhia de la Constantinopol recunoaște autocefalia Bisericii ortodoxe ucrainene independente de Moscova / Reacția Bisericii ortodoxe ruse: O „catastrofă” și o „schismă”. Relațiile cu Constantinopolul vor trebui rupte”, *Hotnews*, 11 octombrie 2018, <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22753045-patriarhatul-constantinopol-recunoa-biserica-ortodox-independent-ucraina.htm>.
- ⁵³ Curtea Constituțională, *Aviz Nr. 3 din 31.10.2017, la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova, sesiunea nr. 134c/2017*. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=372524&lang=1>.

Bibliografie

Studii și articole

- BOTNARENCO, Iurii, „Proiectul de lege ce interzice propaganda rusă în Republica Moldova, votat în două lecturi”, *adevărul.ro*, 7 decembrie 2017.
- BRÂNDUȘĂ, Ștefania, „Român mort în războiul ucraineano-rus”, *activenews.ro*, 17 octombrie 2018.
- CHIFU, Iulian, *Gândire strategică*, Editura ISPRI, București, 2013.
- CHIFU, Iulian, „Doctrina Putin”, în Iulian Chifu, Robert Ion (editori), *Republica Moldova, Raport de țară 2004*, Editura Politeia SNSPA, București 2005.
- CHIFU, Iulian, „Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride”, *Infosfera*, Anul X nr. 1/2018, Direcția Generală de Informații a Apărării.
- CHIFU, Iulian, „Rusia lui Putin – după 18 ani la putere și în ajunul realegerii pentru a patra oară ca președinte”, *adevărul.ro*, 16 martie 2018.
- CHIFU, Iulian; LUPU, Lavinia, *Analiza de conflict*, Editura RAO București, 2015.
- GALEOTTI, Mark, „The «Gerasimov Doctrine» and Russian Non-Linear War”, *In Moscow's Shadows*, 6 iulie 2014.

- GHHERASYMCHUK, Sergyi, „The Relations between Ukraine and Romania: Old and New Perceptions. Cooperation Outlooks”, în *prismua.org*
- GRYTSENKO, Oksana, *Dangerous Waters: As Russia monopolizes Azov Sea, Mariupol feels heightened danger*, Kyiv Post, 3 august 2018.
- ISHCHENKO, Volodymyr, *The limits of change and wishful thinking: lessons from Ukraine's Euromaidan uprising*, The Broker, 26 iulie 2017.
- IVAN, Paul, *Transnistria – Whereto?*, European Policy Center, 13 martie 2014.
- KRASTEV, Ivan, „Russian Revisionism. Putin's Plan For Overturning the European Order”, 3 martie 2014, *Foreign Affairs*
- LIPMAN, Maria, *Putin's „Sovereign Democracy”*, Carnigiemoscow Center, 15 iulie 2006.
- Ministry of Foreign Affairs and Trade, *The situation with relation to Ukraine has significantly worsened*, comunique, October 25, 2018.
- MUREȘAN, Darius, „Legea Educației. Ucraina, minorități. Decizia președintelui Porosenko”, *DCnews*, 26 septembrie 2017.
- ORBAN, Viktor, *Prime Minister Viktor Orbán's Speech at the 16th Plenary Session of the Hungarian Standing Conference*, November 14, 2017.
- Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului. Comunicat, „Patriarhia de la Constantinopol recunoaște autocefalia Bisericii ortodoxe ucrainene independente de Moscova/Reacția Bisericii ortodoxe ruse: O „catastrofă” și o „schismă”. Relațiile cu Constantinopolul vor trebui rupte”, *Hotnews*, 11 octombrie 2018.
- PIFER, Steven, *Watch Out for Little Green Men*, Brookings, 7 iulie 2014.
- ROBINSON, Matt, *U.N. monitors leave Georgia, OSCE mission shuts*, Reuters, 30 iunie 2009,
- ROJANSKY, Matthew, Eduard Malayan, Eric Rubin, Natalia Bubnova, *U.S.-Russian Relations and the Bilateral Presidential Commission*, 24 martie 2011.
- MAE, *Sesiunea Comisiei interguvernamentale mixte româno-ucrainene privind protecția persoanelor aparținând minorităților naționale*, Kiev, 13 septembrie 2017.
- TECHAU, Jan, *How Ukraine Destroyed the Myth of Russia's Great Power*, Carnegie Europe, 25 februarie 2014.
- TRAYNOR, Ian; GRYTSENKO, Oksana, *Ukraine aligns with Moscow as EU summit fails*, The Guardian, 29 noiembrie 2013.
- WAAL, Thomas de; JARABIK, Balasz, „Bassarabia's hopes and fears in Ukraine's Edge hopes”, *Carnegie*, 24 May 2018.
- ***, „Cuban Missile Crisis”, in *History*.
- ***, „Klimkin proposes to discuss dual citizenship in Ukraine”, *UNIAN Information Agency*, 3 octombrie 2018.
- ***, „Traian Băsescu: Există un risc de federalizare a Ucrainei. România nu recunoaște anexarea Crimeei și referendumurile din Lugansk și Donețk”, *Digi24*, 13 mai 2014,
- ***, „Român UCIS în Ucraina, în războiul cu separatiștii ruși”, *BZI*, 4 octombrie 2017,
- ***, „Ukraine Says Romania One Of Its Potential Enemies”, *Kiev Ukraine News Blog*, 24 mai 2009.
- ***, *What is Popular Democracy?*, The Popular Center for Democracy, 14 aprilie 2014.

Documente

- Acord de Parteneriat și Cooperare de instituire a unui parteneriat între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de-o parte, și Federația Rusă, pe de altă parte, EUR-lex.*
- Agreement on the accession of the Republic of Crimea to the Russian Federation signed, President of Russia, The Kremlin, Moscow.*
- Budapest Summit Declaration. Towards a Genuine Partnership in a New Era, December 1994.*
- Carta de la Paris pentru o nouă Europă, 21 noiembrie 1990.*
- Charter of the United Nations, United Nations; Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States, General Assembly, 9 December 1981.*
- Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act, Helsinki 1975.*
- Curtea Constituțională, Aviz Nr. 3 din 31.10.2017, la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova (sesizarea nr. 134c/2017).
- Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 mai 1997.
- Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013. Eastern Partnership: the way ahead, Council of the European Union, Vilnius 29 November 2013.*
- Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment, I.C.J. Reports 2009, 3 februarie 2009, International Court of Justice.*
- Memorandum (Meeting of Chancellor Angela Merkel and President Dmitri Medvedev on 4-5 June 2010 in Meseberg). Text of Putin's speech at NATO Summit, Bucharest, April 2, 2008.*
- Romania leads NATO project on cyber-defence for Ukraine, NATO Watch.*
- The Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), Ukraine.*
- „Tratatul din 2 februarie 1997 cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare dintre România și Ucraina”, publicat în *Monitorul oficial* nr. 157 din 16 iulie 1997.
- Georgia – UNOMIG – Background, United Nations Observer Mission in Georgia.
- Treaty on Conventional armed Forces in Europe (CFE), NTI.*